ព្រះរាជបណ្ណាល័យកម្ពុជា

KAMBUJASURIYÂ

កម្ពុជសុរិយា

ជាទស្សនាវដ្ដីចេញផ្សាយពីព្រះរាជបណ្ណាល័យ មួយខែពីរក្បាល

ឆ្នាំគំរប់ ១៤ ភាគទី ៩

គណៈរដ្ឋមន្ត្រីនិងសម្ដេចសង្ឃនាយកទាំងពីរគណៈ

បានអនុញ្ញាតហើយ

ភ្នំពេញ

ការផ្សាយរបស់ព្រះរាជបណ្ណាល័យ

ព.ស. ២៤៨៥

គ.ស. ១៩៤២

បញ្ជីរឿង

ទំព័រ

១ — វិទ្យុធម្មទេសនា កណ្ឌទី ៣ ព្រះតេជព្រះគុណ ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យ (ជ. ណាត) ចាងហ្វាងរងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់សំដែង ៣

២ — អភិនវភាសិត លោកគ្រូអាចារ្យ អ៊ុក-ជា ក្រុមជំនុំព្រះត្រៃបិដក ជាអ្នកតែង និងរៀបរៀង ១២

៣ — ពង្សាវតាររោម ស្រង់យកអំពីគោលចារិកផ្សេងៗក្នុងពង្សាវតារលោក (តមក) ២១

៤ — ភូមិសាស្ត្រសង្ខេបនៃនានាប្រទេសៈ អំពីប្រទេសអង់គ្លេស (តមកនិងចប់) . . . ២៧

រូបក្រៅរឿង

រូបក្បាច់សិលានៅក្រោមហោជាងខាងលើមាត់ទ្វារប្រាសាទសម្បូរ (ព. ស. ១១៤៣) ១

TABLE DES MATIÈRES

Pages

1. Vidyudesanā (Prédication faite à la Radio Phnôm-Penh), par le Vénérable Préas Buddhaghosāchar (Ch. Nath) Sous-directeur de l'École Supérieure de Pâli.................. 3

2. Abhinavabhāsita. Pāli et traduction par le Vénérable Ouk-Chéa, membre de la Commission du Tripitaka........... 12

3. Histoire de Rome. Extraits de divers documents de l'histoire universelle (suite)................................ 21

4. Géographie sommaire de divers pays : l'Angleterre (suite et fin).. 27

HORS-TEXTE :

Linteau d'un sanctuaire de Sambor (1143 E. B.)............... 1

រូបក្បាច់សិលានៅក្រោមហោជាងខាងលើមាត់ទ្វារប្រាសាទសម្បូរ (ព. ស. ១១៤៣)

ធម្មទេសនាផ្សាយក្នុងវិទ្យុភ្នំពេញ

កាណ្ឌទី ៣

ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យ ជួន-ណាត ជាងហ្វាងវង

សាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ សំដែង

នៅថ្ងៃចន្ទ ១៤ រោចខែផល្គុនឆ្នាំម្សាញ់ត្រីស័ក ព.ស. ២៤៨៤ ត្រូវនឹងថ្ងៃ ១៦ ម៉ារ្ស ១៩៤២

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស!

សូមនមស្ការចំពោះព្រះអរហំសម្មាសម្ពុទ្ធភគវន្តមុនី ព្រមទាំងព្រះសទ្ធម្មនិងព្រះអរិយសង្ឃ!

សូមសំដែងអំពីបុគ្គលដែលកម្រមានក្នុងលោក

ពិតជាក្នុងសកលលោកមានមនុស្សច្រើនមែន, ប៉ុន្តែបើនិយាយឲ្យឃើញជាក់ច្បាស់, ព្រះសព្វញ្ញូសម្មាសម្ពុទ្ធទ្រង់ត្រាស់សំដែងប្រាប់ថា បុគ្គល ២ ចំពួកកម្រមានក្នុងលោក ។ បុគ្គលពីរចំពួកនោះគឺ បុព្វការី ១ កតញ្ញូ កតវេទី ១ ។

បុគ្គលណាបានទំនុកបំរុងផ្គុំផ្ដើមគេមុន នាំគេឲ្យបានល្អគលាស់ចំរើន ឲ្យគេបានសេចក្ដីសុខ, បុគ្គលនោះឈ្មោះថា បុព្វការី ។ បុគ្គលណាបានទទួលសេចក្ដីទំនុកបំរុងនោះ ហើយដឹងគុណ បានតបឧបការគុណវិញ, បុគ្គលនោះឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ។

បើសិនដែនដោយសាធារណៈ, តាមតែអ្នកណាក៏ដោយ ដែលបានទំនុកបំរុងគេ, អ្នកនោះហៅថា បុព្វការី; អ្នកដែលដឹងគុណហើយបានតបគុណវិញ ពុំគោះគើយព្រងើយ, អ្នកនោះឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ។ ប៉ុន្តែបើសិនដែនឲ្យឃើញតាមលំអានដែលតែងតែមានតំដែលខាននោះ, មាតាបិតាឈ្មោះថា បុព្វការី របស់បុត្រធីតា ព្រោះជាអ្នកចិញ្ចឹមបីបាច់រក្សាទំនុកបំរុងផ្គង់ផ្គើមបុត្រប្រុសស្រី; បុត្រធីតាណា ជាអ្នកដឹងគុណហើយបានតបឧបការគុណចំពោះមាតាបិតា, បុត្រធីតានោះឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ។ លោកអ្នកប្រាជ្ញណាដែលជាសាស្តាបានប្រកាសសាសនាដ៏ល្អបរិសុទ្ធ ឬដែលបានតែងតាំងគម្ពីរក្បួនច្បាប់តម្រាប់តម្រាដ៏ត្រឹមត្រូវប្រាប់ផលប្រយោជន៍ពិតៗ ទុកឲ្យអ្នកខាងក្រោយតៗមក (ដូចយ៉ាងព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធជាដើម), លោកអ្នកប្រាជ្ញនោះឈ្មោះថា បុព្វការី របស់សាសនិកជនឬរបស់អ្នកដែលជឿស្តាប់; សាសនិកជន (ដូចយ៉ាងពុទ្ធសាសនិកជាដើម) និងអ្នកដែលជឿស្តាប់ បានរៀនសូត្រប្រតិបត្តិកាន់តាមនោះកើតផលប្រយោជន៍ បានជួបប្រទះសេចក្តីសុខចំរើនតាមជាន់តាមថ្នាក់ ដោយសារសាសនាឬគម្ពីរក្បួនច្បាប់តម្រាប់តម្រាដ៏ល្អបរិសុទ្ធត្រឹមត្រូវនោះ ហើយជាអ្នកដឹងគុណ បានតបឧបការគុណតាមដំណើរដែលត្រូវគួរ, អ្នកទាំងនោះឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ។ គួរមានពាក្យហៅថា

បុព្វការី របស់សិស្ស ព្រោះជាអ្នកបង្ហាត់បង្រៀនសិស្សឲ្យមានចំណេះវិជ្ជា; សិស្សដែលដឹងគុណហើយតបគុណគ្រូអាចារ្យវិញ ហៅថា កតញ្ញូកតវេទី ។ ព្រះមហាក្សត្រជា បុព្វការី របស់ប្រជាជនក្នុងអាណាចក្រនៃព្រះអង្គ; ប្រជាជនណាជាអ្នកស្លូតត្រង់មានស្វាមីភក្តិគោរពចំពោះព្រះរាជារបស់ខ្លួន ហើយដឹងគុណ ដោយយល់ដាក់ថា ខ្លួនបានសេចក្ដីសុខចំរើនព្រោះការគ្រប់គ្រងផែនដីដែលមានព្រះមហាក្សត្រជាប្រមុខ ក៏ពេញចិត្តព្រមប្រព្រឹត្តតាមគន្លងច្បាប់សម្រាប់ផែនដី, ប្រជាជននោះឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ។

សូមអធិប្បាយដោយសង្ខេប:

អំពីមាតាបិតានឹងបុត្រធីតា

ក្នុងសកលលោក, បើរាប់តែចំនួនមនុស្ស, មានមាតាបិតានឹងបុត្របុរសស្ត្រីច្រើនជាអនេក មិនមែនក្រទេ ព្រោះមនុស្សក្នុងលោកដែលកើតតៗគ្នាមកនោះមានច្រើនណាស់, ដែលថា កម្រមាននោះគឺ មិនសូវមានមាតាបិតានឹងបុត្រធីតាដែលចេះទំនុកបំរុងសង្គ្រោះគ្នាឲ្យបានត្រឹមត្រូវតាមបែបបទ, ច្រើនតែលើសៗខ្វះៗ ត្រូវត្រង់ណោះខុសត្រង់ណោះ, បានត្រង់ណោះខ្វះត្រង់ណោះ មិនសព្វគ្រប់, ព្រោះហេតុនោះបានជាថា

កម្រមានក្នុងលោក ។ ឯបែបបទដែលមាតាបិតាត្រូវទំនុកបំរុងបុត្រធីតា នោះមាន ៥ យ៉ាងគឺ:

១- ចិញ្ចឹមបីបាច់រក្សាកូនដោយប្រពៃ មិនទម្រើសកូនឲ្យធំចិត្ត ឲ្យឡើងចាង, កាលណាឃើញកូនធ្វើអំពើអាក្រក់ ប្រញាប់ប្រញាល់ ឃាត់ហាមយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់ មិនបណ្តែតបណ្តោយ, ប្រាប់ប្រដៅឲ្យស្គាល់ ទោសទុច្ចរិតដោយជាក់ស្តែង ឲ្យកូនខ្លាចរអាកងចាលរៀញចិត្តគំនិតលែង ហ៊ានប្រព្រឹត្តធ្វើអំពើអាក្រក់នោះតទៅទៀត ។

២- រៀនប្រដៅកូនឲ្យរៀនកាន់សុចរិតប្រព្រឹត្តល្អតាមគន្លងធម៌ ច្បាប់, ប្រាប់ពន្យល់អំពីផលសុចរិតដោយច្បាស់លាស់ ឲ្យកូនជឿស្តាប់ ស៊ប់គំនិតពេញចិត្តស្រឡាញ់ផ្លូវត្រូវផ្លូវល្អ, បង្ហ្វឹកកូនឲ្យហ្វឹកស៊ប់ស៊ាំក្នុង ផ្លូវសុចរិត តាំងពីតូចមក ។

៣- ប្រដៅកូនឲ្យហ្វឹកក្នុងការចេះដឹង គឺបង្ហ្វឹកកូនឲ្យរៀនរាប់, ឲ្យ រៀនគិត, រៀនបូក, រៀនចែក, រៀនសង, រៀនវាល់, រៀនថ្លឹង, រៀន វាស់, រៀនគូរ, រៀនស្ទង់ស្មានការជាដើម ឲ្យហ្វឹកតាំងពីតូចមក មិន បណ្តែតបណ្តោយឲ្យកូនឆាស់តាំងគំនិតប្រាជ្ញក្នុងការចេះដឹង; លុះដល់កូន មានអាយុចំរើនធំល្មមឲ្យរៀនចំណេះវិជ្ជាហើយ បានទំនុកបំរុងឲ្យកូន រៀនអក្សរសាស្ត្រនិងវិជ្ជាផ្សេងៗតាមគួរដល់កាលៈទេសៈនិងសម័យនិយម

មិនបណ្ដោយឲ្យកូនល្ងង់ខ្លៅ (កូនទាំងប្រុសទាំងស្រីត្រូវឲ្យរៀនអក្សរជាមុន រួចសឹមឲ្យរៀនចំណេះវិជ្ជាឯទៀតៗតទៅ) ។

៤ – ត្រូវរៀបចំកូនឲ្យមានផ្ទះសំបែង តាមសមគួរដល់ពូជវង្សជាតិត្រកូលនឹងទ្រព្យធនជាដើម, ត្រូវប្រយ័ត្នកុំចាត់ការរៀបចំឲ្យហួសហេតុហួសទំនង, បើខ្លួនក្រកុំយកតម្រាប់អ្នកមាន កុំប្រណាំងប្រជែងនឹងអ្នកមានទ្រព្យ, ប្រយ័ត្នកុំឲ្យដាច់បង់ទ្រព្យធនទាល់តែដល់ថ្នាក់លក់ដីបញ្ចាំកេរ្តិ៍ ឬចំពាក់បំណុលគេរុំកោះត្រាំត្រែងយូរ, ត្រូវរៀបចំកូនឲ្យសមល្មមដល់ការគួរ កុំឲ្យហួសទំនង ។

៥ – ត្រូវលៃលកចំណាយប្រាក់ឲ្យកូនរៀនចំណេះវិជ្ជា, ត្រូវទិញគ្រឿងប្រដាប់ឲ្យកូនប្រើប្រាស់តាក់តែងខ្លួនខ្លះ, ឲ្យកូនមានសម្លៀកបំពាក់គ្រប់គ្រាន់, ឲ្យប្រាក់កាសចាយវាយខ្លះ មិនកំបុតកំបួញហួសប្រមាណ; ក្នុងវេលាដែលចែកទ្រព្យសម្បត្តិឲ្យ ត្រូវចែកឲ្យហើយស្រេច ឲ្យត្រឹមត្រូវតាមលក្ខណៈច្បាប់, កុំទុកឱកាសឲ្យកូនឈ្លោះប្រកែកដណ្ដើមគ្នាជាខាងក្រោយ ។

បែបបទដែលបុត្រធីតាត្រូវគោរពត្រូវទំនុកបំរុងមាតាបិតាវិញមាន ៥ យ៉ាងគឺ:

១ – ចិញ្ចឹមរក្សាមាតាបិតាដោយពេញលេញឲ្យដូចកាលមាតាបិតាចិញ្ចឹមរក្សាខ្លួន, ឬបើបានលើសជាងនោះទៅទៀតក៏រឹងរឹតតែប្រសើរណាស់ ។

២– ធ្វើកិច្ចការជំនួសមាតាបិតា, មិនគោះគើយសោះអង្គើយបណ្តែតបណ្តោយឲ្យមាតាបិតានឿយហត់ទាល់តាស់; ទោះបីខ្លួនមានស្វាមីភរិយាបែកមុខការរបរចេញឆ្ងាយពីមាតាបិតាហើយ ក៏ត្រូវតែជួយធ្វើកិច្ចការរបស់មាតាបិតាតាមកាលវេលាម្តងៗដែលគួរនឹងខានពុំបាន ។

៣ – តាំងវង្សត្រកូលល្អរបស់មាតាបិតាឲ្យគង់នៅ គឺមិនបំបាត់សណ្តាប់ធ្នាប់ល្អរបស់មាតាបិតាឲ្យវិនាស, មិនប្រព្រឹត្តល្មើសរំលងនូវកិច្ចល្អរបស់មាតាបិតា, មិនធ្វើឲ្យអ្នកមានគុណកើតទុក្ខព្រួយបិត្តព្រោះខ្លួន ។

៤ – គោរពប្រតិបត្តិឲ្យល្អមមាតាបិតាពេញចិត្តឲ្យទ្រព្យសម្បត្តិកេរ្តិ៍សម្បាច់, ប្រយ័ត្នរក្សាទ្រព្យសម្បត្តិកេរ្តិ៍អាករដែលមាតាបិតាចែកឲ្យ មិនបំផ្លាញឲ្យវិនាសអសារឥតការ ។

៥– លុះឥតអំពីមាតាបិតាទៅ, បានលើកសពសំស្ការដោយគោរព, បានធ្វើទក្ខិណានុប្បទានឧទ្ទិសផលបុណ្យជូនរឿយៗ ។

មាតាបិតានឹងបុត្រធីតាដែលបានបំពេញកិច្ចរបស់ខ្លួនតាមបែបបទដូចសំដែងមកនេះ ទើបពេញជាបុត្រការី កតញ្ញូ កតវេទី ត្រឹមត្រូវ;

ប៉ុន្តែច្រើនតែមិនសូវបានប្រតិបត្តិគ្រប់គ្រាន់, បានត្រង់ណេះខ្លះត្រង់ណោះ ព្រោះហេតុនោះបានជាព្រះបរមសាស្ដាទ្រង់ត្រាស់សំដែងប្រាប់ថាកម្រមានក្នុងលោក ។

លំដាប់តពីនេះទៅ សូមអធិប្បាយដោយសង្ខេបខ្លីៗជាងខាងលើ បន្ទាន់តាមវេលាខ្លី ព្រោះវិទ្យុបើកឱកាសឲ្យត្រឹមតែ ១៥ នាទី ។

អំពីសាស្ដានឹងសាសនិកជន

សាស្ដាអស្ចារ្យដែលហៅថាអច្ឆរិយមនុស្សឬអស្ចារ្យមនុស្សដូចយ៉ាងព្រះសព្វញ្ញូសម្មាសម្ពុទ្ធ មិនមែនមានពល់កាលសម័យទេ យូរៗមានម្ដង, ព្រោះហេតុនោះបានជាថាកម្រមានក្នុងលោក ។ ព្រះសក្យមុនីសម្ពុទ្ធជាបរមគ្រូដើមរបស់យើង ទ្រង់មានព្រះទ័យពេញព្រៀបដោយសេចក្ដីអាណិត ទ្រង់ចង់ឲ្យសត្វលោករួចរដោះចាកទុក្ខ; កាលព្រះអង្គជិតចូលបរិនិព្វាន ទ្រង់ខំប្រឹងផ្ទៀតប្រទានឱវាទផ្ដាំថា "អ្នកទាំងឡាយចូរកុំប្រហែសធ្វេស!"; ដោយហេតុនេះ យើងជាពុទ្ធបរិស័ទ គួរប្រតិបត្តិតាមលំអានធម៌វិន័យពុទ្ធសាសនាដែលជាផ្លូវនាំឲ្យយើងបានប្រទះសេចក្ដីសុខស្ងប់ព្រមទាំងសេចក្ដីចំរើន, យើងនឹងបានឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ចំពោះព្រះអង្គ ។

អំពីគ្រូអាចារ្យនឹងសិស្ស

កុំចាំបាច់និយាយដល់គ្រូអាចារ្យដែលបង្ហាត់បង្រៀនប្រៀនប្រដៅពិតៗ, សូម្បីតែលោកអ្នកឯណាកំពុងប្រៀនប្រដៅសិស្សឬប្រៀនប្រដៅកូនចៅ ចំពោះផ្លូវធម៌និងច្បាប់ដ៏ត្រឹមត្រូវដែលជាពាក្យមានប្រយោជន៍គួររៀនគួរស្តាប់, យើងបានស្តាប់ពាក្យនោះចាំបានហើយយកមកត្រិះរិះប្រតិបត្តិតាមទៅ កើតសេចក្តីសុខចំរើន, លោកអ្នកនោះក៏ឈ្មោះថា បុព្វការី របស់យើងដែរ, យើងត្រូវដឹងគុណហើយតបគុណកុំបំភ្លេចឲ្យសោះ យើងឈ្មោះថា កតញ្ញូ កតវេទី ។

អំពីមហាក្សត្រនឹងប្រជាជន

ព្រះមហាក្សត្រដែលទ្រង់គ្រប់គ្រងប្រទេសនីមួយៗ ព្រះអង្គជាព្រះសម្មតិទេព "ទេពតាដោយសន្មត", ទ្រង់ព្រះនាមថា "ព្រះរាជា" ព្រោះទ្រង់ប្រកបដោយការសង្គ្រោះប្រជាជនដោយសង្គហវត្ថុ ៤ យ៉ាងគឺ ១- ប្រទានទេយ្យវត្ថុ; ២- មានព្រះវាចាគួរឲ្យចង់ឮចង់ស្តាប់; ៣- ទ្រង់ប្រព្រឹត្តអំពើជាប្រយោជន៍; ៤- ទ្រង់តាំងព្រះអង្គស្មើៗគឺប្រើបុកពាឲ្យល្មមពេញចិត្តប្រជាជន ។ ទ្រង់តម្រង់ប្រជាជនដោយទសពិធរាជធម៌ "ធម៌សម្រាប់ព្រះរាជាមាន ១០ យ៉ាង" គឺ ១- អំណោយទាន; ២- រក្សា

សីល ៥ ជានិច្ច; ៣– ចំណាយព្រះរាជទ្រព្យទំនុកបំរុងប្រទេស; ៤– មានសេចក្តីទៀងត្រង់; ៥ ទន់ភ្លន់សុភាព; ៦– រក្សាឧបោសថសីលតាមកាលកំណត់ម្ដងៗ; ៧– មិនកំដៅក្រហាយប្រជាជន; ៨– មិនបៀតបៀនអ្នកដទៃ; ៩ មានសេចក្តីអត់ធន់; ១០– មិនបំពានលើធម៌លើច្បាប់ ។ ដោយហេតុនេះទើបទ្រង់ព្រះនាមថា បុត្តការី របស់ប្រជាជន ។ ប្រជាជនដែលបានសេចក្តីសុខដោយសារការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះរាជា នោះហើយជាអ្នកដឹងឧបការគុណ ក៏តាំងចិត្តស្លូតត្រង់ចំពោះរាជការផែនដី, ជួយយកអាសាការផែនដីដោយស្មោះស្ម័គ្រ មានស្វាមីភក្ដិចំពោះព្រះរាជា ចំពោះរាជការផែនដី ឥតមានរឹងទទឹងឲ្យទាស់ផ្លូវរាជការ, យ៉ាងនេះហៅថា កតញ្ញូ កតវេទី ចំពោះព្រះរាជាជាម្ចាស់ជីវិតរបស់ខ្លួន ។

សំដែងអំពីបុត្តការីនឹងកតញ្ញូ កតវេទី ដោយសង្ខេបតាមគួរដល់វេលាខ្លី, សន្មតថាចប់ត្រឹមប៉ុណ្ណេះ ។

សុខសួស្តីសិរីវឌ្ឍនភាពចូរមានដល់អស់លោកអ្នកស្តាប់!

ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យ ជិ. ណា.

អភិធរភាសិត

ភាគទី ១

លោកគ្រូអាចារ្យ អ៊ុក - ជា ក្រុមជំនុំប្រែព្រះត្រៃបិដក

ជាអ្នកតែងនឹងរៀបរៀង

នមស្ការ

សុសារថោ មហិទ្ធិកោ មហាឥសី
សុចារុច- ក្ខុលក្ខណី វរាហវី វន្ទនា;
សុសីលសេ- ដ្ឋលោកជេ- ដ្ឋគោរហា
កិលេសលោ- ភទោសមា- នមោហតា វិមុត្តិកោ.

អនន្តតា- រសេដ្ឋញ្ញា- ណសំយុត្តោ
អនេកបុ- ញ្ញសុន្ទរេ អសាទិសោ ជគត្តយេ;
សិរីពិលា- សបុណ្ណតា- ឧបដ្ឋេជេ
គុណាធិក- ស្ស តស្ស ហ នមាមិ តេ- ជសា សទា.

តិលោកជេ- ដ្ឋកោបសេ- ដ្ឋភាគ្យា
អនោមសិ- ទ្ធិ កិត្តិមា កិលេសុយា- ធិយោ ធុរំ;
កាវធិប- ស្ស សារថ- ស្សិនោត្តមំ
នមាមិ ស- ដ្ឋុ តស្ស ហំ- សិថានបំ- សុមោនមិ.

ព្រះឋមវិជិត កបរូបកបបុទ្ធិ ស្វែងរកសីលា
លះបង់លោភៈ ទោសៈ មោហា មានៈឫស្យា គ្រៀងហ្មងបង់សត្វ;
ត្រៃលោកកក្ដី ប៉ងពឹងបារមី នៃព្រះពុទ្ធរ័ត្ន
យើងខ្ញុំអភ័- វន្ទីយ៍លើកហត្ថ បង្គំប្រតិបត្តិ បាទបង្សុព្រះអង្គ.

អង្គណាសម្ពុទ្ធ កបញ្ញាណវិសុទ្ធ នាំសត្វកាត់ត្រង់
ចូលត្រើយសាគរ បើកបរតម្រង់ និញ្វានកិម- ង្គលគាប់សុខា;

យើងខ្ញុំជាជាន់ កើតក្រោយពុំទាន់ ព្រះបរមសាស្តា

ទាន់តែបញ្ញត្តិ ដែលហាត់ទេសនា ទុកឲ្យអស់មហា-ជនក្រោយត្រងត្រាប់ៈ

ព្រះធម៌សែនគៈ- ម្តីភាពសុខុម យើងខ្ញុំអ្នកស្តាប់

យោគយកមិនដល់ប្រាជ្ញខ្លល់ទាល់សព្វពាក្យស្តែងឯងស្តាប់ចាប់យកពុំបាន;

អត្ថប្រែកែខៃ យោគយកតាមន័យ ដំណើរនិទាន

បរមត្ថសុខុម ត្រិះពុំយល់ដាន ព្រោះប្រាជ្ញញាណ កើតចុងសាសនា.

ពាក្យច័ន្ទកាព្យឃ្លោង ប្រាជ្ញប្រែយោគយោង ខុសពុទ្ធដីកា

គណៈឃ្លាឃ្លៀង លំអៀងសព្ទ ចំណែកភាសា កត់ត្រាពុំត្រូវ;

ស្វាយអើយស្វាយជាតិ កើតក្នុងពុទ្ធប្បាទ មកប្រែជាខ្មៅ

អត្ថបញ្ញត្តិ សូន្យបាត់អស់ទៅ នឹងរិះឲ្យត្រូវ ឥតផ្លូវយោត្រា.

ប្រាជ្ញព្រេងតែងប្រែ ប្រាជ្ញពេលមកកែ ឲ្យខុសដីកា

គេងកើតជាន់ក្រោយ ត្រិះឲ្យសិក្សា តែក្បួនសាស្ត្រា អត្ថាវិបត្តិ;

ធម៌អាថ៌បាលី សារៈវែងខ្លី ពាបខ្ពស់ខុសខាត់

បទឃ្លើសលើសខ្នាត ខូចបាទបញ្ញត្តិ ព្រោះខ្មៅមកបាត់ វិបត្តិអន្តរាយ.

អភិនវភាសិត

ក្វចាលោ បណ្ឌិតោ និច្ចំ នេវ តុល្យា កុទាចនំ

សទេសេ បូជិតោ រាជា ពុទ្ធោ សព្វត្ថ បូជិតោ.

ស្តេចនឹងបណ្ឌិត ថ្លឹមគ្នានៅទិត្យ គ្រប់កាលមិនបាន

ព្រោះស្តេចមានមនុស្ស បូជាកប់អាន តែក្នុងទីស្ថានរបស់ទ្រង់ណា ;

ឯអង្គអ្នកប្រាជ្ញ មានមនុស្សកោតខ្លាច គោរពបូជា

គ្រប់ទីកំបន់ មិនថាស្ថានណា សឹងស្ញើមគ្រប់គ្នា ដោយការចេះដឹង.

“បាក - ធម្មនីតិ - រាជនីតិ”

បណ្ឌិតេ ច គុណា សព្វេ មូឡ្ហេ ទោសា ហិ កេវលំ

តស្មា មូឡ្ហសហស្សេសុ វិញ្ញូ ឯកោ វិសេសិតេ.

គុណគ្រប់យ៉ាងមានតែក្នុងបណ្ឌិត មនុស្សល្ងង់ខ្លៅឯងឥតមានតែទោសពៃរ៍

ដូច្នោះប្រាជ្ញម្នាក់វិសេសថ្លាថ្លៃ ជាងពាលចង្រៃល្ងង់ខ្លៅទាំងពាន់.

កឹ កុលេន វិសាលេន គុណហីនោ តុ យោ នរោ

អកុលីនោបិ សត្ថញ្ញោ ទេវតាបិ ច បូជយេ.

មនុស្សប្រាសចាកគុណ ទុកជាមានបុណ្យ ត្រកូលខ្ពស់ធំ

ក៏គ្មានប្រយោជន៍ ដល់អ្នកសេពសម គ្រាន់តែខ្ពស់ធំ ធំមិនឧត្តម ;

អ្នកត្រកូលទាបថោក តែស្ទាត់ផ្លូវលោក សិល្បសាស្ត្រាគម

ចេះដឹងសព្វគ្រប់ បំណោះតូចធំ ទេពតាឥន្ទ្រព្រហ្ម គង់បូជាដែរ.

នភានំ ភូសនំ ចន្ទោ   នារីនំ ភូសនំ បតិ
បថព្យា ភូសនំ រាជា   វិជ្ជា សព្វស្ស ភូសនំ.

ព្រះចន្ទជាទីលំអពួកផ្កាយ   ស្វាមីកើតឆាយនៃពួកនារី
ស្ដេចជាលំអរបស់ប្រឹថពី   វិជ្ជាជាទីលំអសព្វមនុស្ស.

"ចាក - ចាណក្យសតកម្ម"

វរមេកោ គុណីបុត្តោ   ន ច មូឡ្ហសតម្បិ ច
ឯកោ ចន្ទោ តមោ ហន្តិ   ន ច តារាគណោបិ ច.

កូនគប់គុណម្នាក់ប្រសើរថ្លៃថ្លា   ល្ងង់រយនាក់ណាមិនប្រសើរខ្ពស់
ព្រះចន្ទមួយកំចាត់ងងឹតបាត់អស់   ពួកផ្កាយច្រើនខ្ពស់កំចាត់មិនបាន.

"ចាក - ចាណក្យសតកម្ម"

លាលយេ បញ្ចវស្សានិ   ទសវស្សានិ តាឡយេ
បត្តេ តុ សោឡសេ វស្សេ   បុត្តំ មិត្តមិវាចរេ.

ត្រូវថ្នមកូនអាយុប្រាំវស្សា   ត្រូវវាយជេរថា   ទៅត្រឹមដប់ឆ្នាំ
ដល់អាយុដប់-ប្រាំមួយចូរចាំ   ពាក្យអ្នកប្រាជ្ញផ្ដាំថាកូនជាមិត្រ.

"ចាក - ចាណក្យសតកម្ម"

លាលនេ ពហវោ ទោសា តាឡនេ ពហវោ គុណា
តស្មា បុត្តញ្ច សិស្សញ្ច តាឡយេ ន តុ លាលយេ.

ថ្នមឲ្យឡើងពាធ់ទោសច្រើនប្រការ វាយល្មមកំពាលមានគុណអនេក
ដូច្នោះកុំថ្នមកូនទីសិស្សពេក ត្រូវវាយដំផ្តេកផ្តួលពត់ឲ្យហើយ.

ឯកេនាបិ សុរុក្ខេន បុប្ផិតេន សុគន្ធិនា
វាសិតស្ស វនំ សព្វំ សុបុត្តេន កុលំ យថា.

ឈើល្អផ្កាក្រអូបសូម្បីមួយដើម អាចស្រង់ក្លិនផ្សែមឈ្ងុយឈ្ងប់សព្វព្រៃ
ដូចត្រកូលដែលមានកូនប្រពៃ បានជាសិរីនៃវង្សញាតិផៅ.

" ចាក - ចាណក្យសតកម្ម "

ឯកស្សាបិ កុរុក្ខស្ស កោដរត្ថេន វហ្និនា
ទយ្ហត ហិ វនំ សព្វំ កុបុត្តេន កុលំ យថា.

ដើមឈើពុកមានព្រង់ជាពូជភ្លើង កាលបើឆាបឆេះឡើងក្នុងកាលណា
អាចបណ្តាលឆេះសព្វព្រៃព្រឹក្សា ដូចវង្សមានបុត្រាអាក្រក់ដែរ.

ទូរតោ សោភតេ មូឡ្ហោ លម្ពមានបដាវុតោ
តាវ[illegible] សោភតេ មូឡ្ហោ យាវ កិញ្ចិ ន ភាសតេ.

មនុស្សល្ងង់តែងខ្លួន បិទបាំងបំពួន ដោយសំពត់ស្បៃ
មើលពីចម្ងាយ សមល្អប្រពៃ ដោយសារអាស្រ័យ សំពត់អាវនោះ;
បើមិនពាន់ហា មាត់ស្តីត្រឹមណា ក៏ល្អត្រឹមនោះ
លុះកាលណាហា មាត់ស្តីក៏ធ្លុះ ឲ្យឃើញដល់គ្រោះ អាក្រក់ល្ងង់ខ្លៅ.

វិសាទប្បមតំ គាយ្ហ- មមេជ្ឈានបិ កាញ្ចនំ
នីចានបុត្តមំ វិជ្ជំ ថីរត្នំ ទុក្កុលានបិ.

ទឹកទិព្វពោះនៅ ក្នុងថ្នាំពិសក្តៅ គួរយកកុំខាន
មាសពោះនៅក្នុង ទីស្មោកគ្រោកស្មាន គួរយកឲ្យបាន កុំខានឡើយណា;
វិជ្ជាឧត្តម ទោះធ្លាក់នៅចំ មនុស្សទាបសក្តិ
គួររៀនគ្រប់បទ ស្រីរត្នទុកជា វង្សទាបយ៉ាងណា ក៏គួរចិញ្ចឹម.

ជានេយ្យ បេសនេ ភច្ចំ ពន្ធុំ ច ព្យសនាគមេ
មិត្តញ្ចាបទិ កាលេ ច ភរិយញ្ច វិភវក្ខយេ.

ចង់ដឹងខ្ញុំឲ្យមើលពេលធ្វើការ ចង់ដឹងវង្សក្នុងកាលដែលទល់ទុក្ខ
ចង់ដឹងមិត្រក្នុងកាលភ័យមកជ្រុក ចង់ដឹងប្រពន្ធកាលទុក្ខអស់សម្បត្តិ.

ឧបការគ្គហិតេន សត្តុនា សត្តុមុទ្ធរេ
បាទលគ្គំ ករដ្ឋេន កណ្ដកេនេវ កណ្ដកំ.

ត្រូវកំចាត់សត្រូវដោយសត្រូវ ដោយឲ្យទ្រព្យត្រូវដល់ចិត្តវា
ដូចបន្លាដែលមុតក្នុងបាតា យកបន្លាដូចគ្នាដោះទើបបាន.

ន កោចិ កស្សចិ មិត្តោ ន កោចិ កស្សចិ រិបុ
ការណេន ហិ ជានាតិ មិត្តេ ចាបិ រិបុំ តថា.

នៅស្ងៀមព្រងើយ គ្មានអ្នកណាឡើយ ជាមិត្រអ្នកណា
អ្នកជាសត្រូវ ក៏គ្មានដូចគ្នា ដឹងមិនបានថា អ្នកណាដូចម្តេច;
កាលណាបើមាន ហេតុកើតឡើងបាន ទើបដឹងម៉េចៗ
អ្នកណាជាមិត្រ មានលេហកុលកិច្ច អ្នកណាសម្រេច ជាគូសត្រូវ.

នោញ្ញានុញ្ញោនានានុនោ នានានុញ្ញននុនុញ្ញោ
ននុនញ្ញោននុញ្ញោនា ននេនោនុនន្នន.

អ្នកដែលឈ្មះមនុស្សថោកថយមិនបានរៀបរយឈ្មោះថាឈ្មះល្អឡើយណា
ឈ្មះមនុស្សកំឡាំងច្រើនសោះសារទើបបានឈ្មោះថាជាប្រុសពិសេសថ្លាថ្លៃ;
ខ្ញុំដែលម្ចាស់ឈ្មះនោះនៃឈ្មះមិនប្រពៃមិនបានឈ្មោះថាឈ្មះល្អ.
អ្នកបៀតបៀនមនុស្សសុខ មិនឈ្មោះថាល្អ ទុកជាអាក្រក់ពេកក្រ.

“ចាក - រាជនីតិ”

អនាយកា វិនស្សន្តិ   នស្សន្តិ ពហុនាយកា
ថីនាយកា វិនស្សន្តិ   នស្សន្តិ សុសុនាយកា.

ជនមិនមាននាយកក៏វិនាស   នាយកច្រើនពាសវិនាសដូចគ្នា
ស្រីអាក្រក់ជានាយកក៏ខូចអាសា   កំឡោះយង់ឃ្នងជានាយកក៏វិនាស.

"ពាក - រាជនីតិ - ធម្មនីតិ"

កោ អត្ថោ បុត្តជាតេន   យោ ន វិជ្ជោ ន ធម្មិកោ
កាណេន ចក្ខុនា កឹ វា   ចក្ខុបីឡោវ កេវលំ.

កូនគ្មានវិជ្ជាទាំងធម៌ច្បាប់   កូននោះដូចស្លាប់ឥតប្រយោជន៍
ដូចភ្នែកដែលខ្វាក់គួរអាសោច   នាំឲ្យបានហោចឈឺតែម្យ៉ាង.

"ពាក - ចាណក្យសតកម្ព"

អជាតមតមូឡ្ហាកំ   វរមាទោ ន ចន្តិមោ
សកឹ ទុក្ខករោ អាទោ   អន្តិមោ តុ បទេបទេ.

កូនមានបីពួកតាមកំណើត   មួយមិនទាន់កើតកូនមួយក្ស័យ
កូនពីរនេះទោះឲ្យទុក្ខភ័យ   ក៏តែសម័យម្ដងមួយគ្រា.
ទីបីនោះគឺកូនល្ងង់ខ្លៅ   កូននេះយោរយៅពេកណាស់សា
វាឲ្យទុក្ខទោសរាល់ៗគ្រា   ឲ្យវេទនារាល់ដំហាន.

"ពាក - កថាកុសុមមញ្ជរី"

(មានត)

(តទៅ)

វគ្គទី ៤

អំពីភោគៈប្រជាជនជាតិខ្មែរ

ជ័យជំនះផ្សេងៗរបស់ក្រុងខ្មែរ ជាហេតុផ្លាស់ប្រែសភាពក្រុងខ្មែរឲ្យខុសប្លែកទៅជាច្រើន តាំងខាងរបៀបចំនៀមទម្លាប់ព្រមទាំងរបៀបគ្រប់គ្រងស្រុកទេស ៗ ពួកមន្ត្រីនិងពួកអ្នកមានត្រកូលក៏កាន់តែមានសម្បត្តិស្តុកស្តម្ភឡើងជានិច្ច តែប្រជាជនធម្មតាបែរជាក្រីក្រចុះទៅជានិច្ច គឺថាក្រុងខ្មែរមកដល់សម័យនេះ មានមនុស្សតែ២ជាន់ គឺពួកអ្នកមាននិងពួកអ្នកទីទ័លក្រ ឯជនជាន់កណ្តាល ស្ទើរតែរកពុំបានឡើយ ៗ ក្រុងខ្មែរធ្វើសង្គ្រាមតែរៀងរាល់ឆ្នាំ ស្ទើរតែមិនមានខានឆ្នាំណាឡើយ សង្គ្រាមនេះបានបំផ្លាញជីវិតប្រជាជនអស់ទៅដល់ ៣ ភាគក្នុង ៨ ភាគក្នុង ១ ឆ្នាំៗ ជួនកាលត្រូវទៅធ្វើសង្គ្រាមក្នុងរយៈផ្លូវឆ្ងាយៗដែលពួកទាហានតោងបោះបង់គ្រួសារចោលជាយូរ ហើយថែមទាំងគ្រួសារនោះឯអាយខ្ចីបុលប្រាក់កាសគេ នាំឲ្យមានបំណុលឡើងជាច្រើន ៗ តាមធម្មតា ប្រទេសខ្មែរដាំដំណាំ ហើយដំឡៃដាំដំណាំនៅរណៈនេះក៏កាន់តែចុះថោកទៅជាលំដាប់ ព្រោះពួកអ្នកមានតែងមានទីដីក្នុងម្នាក់ៗជាចំនួនច្រើន ហើយអាចប្រើខ្ញុំកំ-

ដរ ទៅធ្វើការដាំដំណាំ មិនបាច់ជួលឈ្នួលប្រើ ទើបអាចលក់ផលានុផលអស់នេះដោយដំឡៃយ៉ាងថោកៗ ទាល់តែពួកជនជាន់កណ្ដាលលក់ដូររកចំណេញពុំបាន ជាហេតុឲ្យមានបំណុលស្អេកស្កះក៏តោងតែចាត់ការលក់ទីដីរបស់ខ្លួនឲ្យទៅម្ចាស់បំណុលយ៉ាងថោកៗ ឬដល់ពួកជនតាំងប្រទេសដែលចូលមកនៅក្រុងរោម ។ តាមទំនងដែលពោលមកនេះ នាំឲ្យពួកជនជាន់កណ្ដាលគ្មានរបរធ្វើការជាចំនួនច្រើន កាលបើមិនមានដីធ្វើការកសិ ទើបត្រូវតែរត់ចូលជ្រកកោនពួកអ្នកមានសម្បត្តិ ទទួលធ្វើការបំរើគេឲ្យតែល្មមមានអាហារចំណីចំអែតពោះ ។ សេចក្ដីប្រកាន់ខ្លួនរវាងពួកជនជាន់អ្នកមានអ្នកក្រ ក៏កាន់តែមានក្រាស់ក្រែលឡើង ពួកអាមាត្យមន្ត្រីក្រុងរោម ក៏ព្យាយាមគិតគូរកែខៃ តែពួករដ្ឋបុរសត្រឡប់ទៅជាបែកខ្ញែកគ្នាជា ២ ចំណែក គឺ ១ ពួកមានក្រាកស៊ុស (Gracchus) ជាដើម ជាពួកខំព្យាយាមជួយអ្នកទីទ័លក្រ មានពួក ១ ទៀតជាពួកមន្ត្រីដែលមិនព្រមលះបង់សិទ្ធិរបស់ខ្លួន ហេតុនេះទើបមានការប្រណាំងប្រជែងដណ្ដើមធ្វើការឲ្យបានសម្រេចតាមបំណងតែរៀងខ្លួន មានទំនងដូចជាសម័យបាទ្រីស្យាំង និងពួកប៉្លេបេអ៊ីយាំងក្នុងគ្រានោះ ។

ក្រាកស៊ុសមានបងប្អូនពីរនាក់ ម្នាក់ឈ្មោះទីបេរីយុស (Tibérius) ម្នាក់ទៀតឈ្មោះកៃយុស (Caius) ទាំងពីរនាក់បានសិក្សារៀនសូត្រមកមាំមួន មានអធ្យាស្រ័យរួសរាយល្អ ទុកជាខ្លួនកើតក្នុងត្រកូលមន្ត្រី ក៏នៅ

តែមានមេត្រីចិត្ត អាណិតបណ្តាជនធម្មតាទូទៅ ។ ទីបេរីយុសជាមនុស្សទៀងទាត់យុត្តិធម៌ មិនមានចិត្តគិតឆបោកបញ្ឆោតពួកកស្ត្រ ឬជាអ្នកនាំបំបះបំបោរឲ្យកស្ត្រចលាចលនឹងកដការក៏ទេដែរ ហើយជាអ្នកទុនលំ-ទោន សំដីទន់ភ្លន់ពីរោះ អាចធ្វើឲ្យមនុស្សនៅក្រុងរោមទាំងមូលមានមេត្តាចិត្តដល់បណ្តាជនអ្នកទីទ័លក្រ មិនមានរបររកស៊ីនឹងគេ នៅត្រង់វគ្គ ១ ក្នុងសុន្ទរកថារបស់ទីបេរីយុស មានសេចក្តីថា "សូម្បីតែសត្វព្រៃក៏នៅតែមានលំនៅ ចុះបើទោះជាមនុស្សត្រម្យ៉ាំង ម្តេចក៏នៅតែរកទីសម្រាប់កប់ខ្មោចខ្លួននឹងគ្រួសារខ្លួនពុំបាន មនុស្សទាំងឡាយតែងពោលសរសើរជនជាតិរ៉ូម៉ាំងថាជាម្ចាស់លោក តែនឹងរកដី ១ ដុំជារបស់ខ្លួនពុំបាន" ។ ក្នុងពុទ្ធសករាជ ៤០៩ (មុនគ.ស.១៣៤) ទីបេរីយុសបានទទួលមុខក្រសួងជាដំណាងកស្ត្រ បានព្យាយាមស្នើសុំឲ្យរដ្ឋបាលចេញច្បាប់បញ្ញត្តិ ១ ដើម្បីចែកទីដីដល់បណ្តាកស្ត្រទាំងអស់ ។

តាមដោយពិត ការចេញច្បាប់នេះ គួរតែធ្វើបានស្រួលដោយងាយព្រោះក្រុងរ៉ូមមានអាណាខេត្តយ៉ាងធំទូលាយ ដែលវាយយកបានពីជនជាតិឯទៀតៗ ហើយធ្លាក់មកជាសម្បត្តិរបស់ផែនដី ប៉ុន្តែផែនដីអស់នេះពួកមន្ត្រីបានជួលផ្តាច់មកពីរដ្ឋបាលជាយូរ ច្រើនតំណមនុស្សមកហើយសម្រាប់ឲ្យពួកខ្ញុំកំដរធ្វើការដាំដំណាំនិងចិញ្ចឹមសត្វយកផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន ។ លុះតមកទៀត ពួកនេះគោងយកដីអស់នោះពីរដ្ឋបាល

លែងឲ្យឈ្នួលដីទៅរដ្ឋបាល ។ នឹកខ្លាចអំណាចជនពួកនេះ មិនហ៊ានស្តីថា ឬទទួលទារយកពន្ធដី ហើយតមកដីអស់នេះក៏ទៅជាសម្បត្តិផ្ទាល់ខ្លួនទៅ អាចផែនលក់ឬប្រគល់ឲ្យកូនចៅទទួលជាមរដកតមក ។ ឯទីបេរិយុស មិនបានគាំងចិត្តឲ្យរដ្ឋបាលបង្គាប់ឲ្យមន្ត្រីអស់នោះប្រគល់ដីរដ្ឋបាលវិញទេ ប៉ុន្តែបើទឹងធ្វើដោយវិធីបង្គាប់បង្ខំគង់តែសម្រេចបានដែរ តែទីបេរិយុសត្រូវការរិះសម្រួលសម្រួម គឺសុំឲ្យរដ្ឋបាលសុំផែនដី ១ ភាគ ៗ ហើយឲ្យរដ្ឋបាលសងសោហ៊ុយបង់ខាតទៅម្ចាស់ដីវិញ ។ ដីដែលរដ្ឋបាលទារយកបាន ១ ដុំ ៗ នេះ គោងយកមកផែនជាភាគតូច ៗ ហើយចែកចាយដល់អ្នកទីទ័លក្រ ១ គ្រួបន្តិច ៗ ។ ការដែលរៀបចំតាមទំនងនេះ ដោយមានគោលយោបល់រួមគ្នាថា ពួកអ្នកធ្វើការដាំដំណាំអស់នោះ ទុកជាកំឡាំងយ៉ាងសំខាន់របស់ប្រទេស ព្រោះតាមធម្មតា មនុស្សដែលមានកងកាយខែងរឹងជាទាហានដ៏ក្លាហាន មានសីលធម៌ល្អមិនបេះបៀតបៀនគេនោះ ច្រើនតែជាពួកអ្នកធ្វើស្រែចម្ការឬដាំដំណាំអស់នេះ ទើបត្រូវតែរដ្ឋបាលជួយទំនុកបំរុងជនពួកនេះ ។

ប៉ុន្តែច្បាប់នេះមិនទាន់ចេញប្រើឲ្យបានទាន់ភ្នែកឃើញរបស់ទីបេរិយុសឡើយ ព្រោះពួកអ្នកមានពូជអំបូរធំមានទ្រព្យធន ច្រើននាំគ្នាពាំងខារខាំងមិនឲ្យរដ្ឋបាលចេញច្បាប់នេះបាន ។ លុះដល់ពេលបោះឆ្នោត

សម្រេចពីច្បាប់នេះ ខាងពួកទីបេរិយុសក៏នៅតែឈ្នះ ពោលគឺដំណាងរាស្ត្រយល់ព្រមឲ្យចេញជាច្បាប់បាន តែក្នុងខណៈនោះឯង ពួកអ្នកមាននាំគ្នាញុះញង់ប្រជាជនឲ្យជឿថា ទីបេរិយុសមានចិត្តរំលោភចង់តាំងខ្លួនជាមហាក្សត្រ ហេតុនេះហើយបានជាត្រូវគេលួចសម្លាប់ក្នុងទីប្រជុំដំណាងរាស្ត្រមុខគួរឲ្យអាណោចអាធម្មណាស់ កាលពីពុទ្ធសករាជ ៤១០ (មុន គ.ស. ១៣៣) ។

កាលទីបេរិយុសត្រូវគេសម្លាប់ដោយខំព្យាយាមទំនុកបំរុងគេឲ្យបានស្រួលបានចំរើន តែត្រឡប់ទៅជាទោសដល់ស្លាប់ខ្លួន ដូចជាពាក្យថា “ធ្វើគុណបូជាទោស” ដូច្នេះ ។ លុះអំណើះតមកទៀតជាវេលា ១០ ឆ្នាំ ទើបកៃយុសជាប្អូន ដែលមានគុណសម្បត្តិនិងគំនិតគិតគូរដូចជាបងដែរ ក៏ខំប្រឹងប្រែងធ្វើតាមលំអានដែលបងខ្លួនបានផ្ដើមធ្វើមកហើយ ទើបធ្វើការនេះបានសម្រេចខ្លះ ពោលគឺរដ្ឋបាលបានបែងទីដីដោយអន្ទើរចែកប្រជាជនតាមសមគួរ ដូចជាស្រុកការថាស៍និងកូរិន្ធជាដើម ។ អំពើដែលកៃយុសបានរៀបចំធ្វើមកនេះ រាប់ថាជាសេចក្ដីល្អយ៉ាងក្រៃលែង តែកៃយុសធ្វើល្អជ្រុលហួសពេកទៅ ពោលគឺខំជួយពួកឡាតាំងទាំងមូលឲ្យបានទទួលសិទ្ធិស្មើភាគគ្នានឹងពួករ៉ូម៉ាំង ហើយដកអំណាចពួកសេណាត៍មិនឲ្យធ្វើជាតុលាការផង ហេតុនេះនាំឲ្យពួករ៉ូម៉ាំងស្អប់ខ្ពើមកៃយុស

យ៉ាងខ្លាំង ហើយត្រូវបណ្ដេញឲ្យចេញទៅនៅស្រុកការថាស លុះត្រឡប់មកក្រុងរោមវិញ ក៏មិនត្រូវរើសឲ្យធ្វើជាដំណាងក្រសួងទៀត ថែមទាំងពួកសេណាត់ដែលធ្លាប់ស្អប់មកពីមុនស្រាប់ ក៏ប្រកាសថា ណៃយុសជាមនុស្សនៅក្រៅច្បាប់រោម ទើបណៃយុសគេចរត់ចេញពីក្រុងរោមទៅទៀត ហើយត្រូវខ្ញុំខ្លួនម្នាក់សម្លាប់បង់ទៅ ។ ឯប្រជាជនដែលជាបក្សពួករបស់ណៃ-យុសចំនួន ៣.០០០ នាក់ ក៏ត្រូវចាប់ខ្លួនយកទៅសម្លាប់អស់ដែរ កាលពីពុទ្ធសករាជ ៤២០ (មុនគ. ស. ១២៣) ។ ណៃយុសបានទទួលសេចក្ដីសរសើរខាងដើម ហើយត្រឡប់ជាមានពាក្យដំនៀលយ៉ាងខ្លាំងមកពុំក្រោយ ។ ពេលណៃយុសអនិច្ចកម្មទៅ គណៈសេណាត់ដល់ជាហាមប្រាមម្ដាយណៃយុសមិនឲ្យកាន់ទុក្ខកូន ។

(មានត)

ភូមិសាស្ត្រសង្ខេបនៃនានាប្រទេស

ភូមិសាស្ត្រប្រទេសអង់គ្លេស (តមកនឹងចប់)

ព្រះក្រមធម្មរដ្ឋរបស់ស្រុក — អំណាចទាំងពួងចេញមកអំពីប្រជាជនជាតិអង់គ្លេសទាំងពួង ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ប្រើអំណាចអធិបតី គឺអំណាចបញ្ញត្តច្បាប់, អំណាចរដ្ឋបាល និងអំណាចតុលាការ ទ្រង់ប្រើអំណាចបញ្ញត្តច្បាប់ ដោយសេចក្ដីណែនាំនិងការយល់ព្រមនៃរដ្ឋសភា (ប៉ាលេម៉ង់) ទ្រង់ប្រើអំណាចរដ្ឋបាល ដោយសេចក្ដីយល់ព្រមនៃគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ទ្រង់ប្រើអំណាចតុលាការ ដោយសេចក្ដីយល់ព្រមខាងសាលាតុលាការ ប៉ុន្តែដោយន័យនៃនីតិបញ្ញត្តិនោះ ព្រះមហាក្សត្រនៅទ្រង់មានព្រះរាជអំណាចដែលមានមកពីបុរាណកាល គឺទ្រង់បញ្ញត្តច្បាប់, តាំងរដ្ឋមន្ត្រី, ព្រះរាជទានយសសក្តិប្រកាសសង្គ្រាមដល់ប្រទេសដទៃ ៗ តែតាមធម្មតា ព្រះរាជាទ្រង់ជាបម្រើរបស់ប្រទេសជាតិ ដោយទ្រង់អនុញ្ញាតឲ្យច្បាប់ផ្សេងៗ ដែលរដ្ឋសភាស្នើឡើងមកនោះ ប្រកាសប្រើបានជាដរាបទៅ ហើយទ្រង់នឹងបង្គាប់កិច្ចការអ្វីដោយសេចក្ដីណែនាំនៃនាយករដ្ឋមន្ត្រីអង់គ្លេស ។

រដ្ឋបាលអង់គ្លេសប្រកបដោយរដ្ឋសភា ២ គឺសភាជាន់ខ្ពស់និងសភាដំណាងរាស្ត្រ ។ ឯសមាជិកក្នុងសភាជាន់ខ្ពស់នោះបានដល់បុគ្គល ៥ ចំពូក គឺពួកអ្នកមានយសសក្តិខ្ពស់ដោយតំណតវង្សត្រកូលមក ១ អ្នកមាន

យសស័ក្តិដោយព្រះរាជាទ្រង់តាំងឡើង ១ អ្នកមានដំណែងខ្ពង់ខ្ពស់ក្នុងតុលាការទីនខាងសាសនា ១ អ្នកមានយសស័ក្តិខ្ពស់ខាងកោះអេក្លូស្ស៍ ១៦ នាក់ ១ អ្នកមានយសស័ក្តិខ្ពស់ខាងអៀវឡ្សង់ត៍ចំនួន ២៨ នាក់ ១ រួមទាំងអស់មានចំនួន ៧៤០ នាក់ សមាជិកអស់នេះនៅក្នុងដំណែងអស់ ១ ជីវិតដោយច្រើន ដែលលាចេញឬត្រូវចេញពីដំណែងមានតិច ៗ ឯសមាជិកសភាដំណាងរាស្ត្រមានចំនួន ៦១៥ នាក់ ជាអ្នកដំណាងកោះអេក្លូស្ស៍ ៧៤ នាក់ ជាអ្នកដំណាងរបស់កោះអៀវឡ្សង់ត៍ខាងជើងចំនួន ១៣ នាក់ ក្រៅអំពីនេះជាអ្នកដំណាងអង់គ្លេសទីងប៉េអ៊ីដីកល្ល ៗ កំណត់នៅក្នុងដំណែង៥ ឆ្នាំ តោងមានការរើសតាំងសមាជិកសភាដំណាងរាស្ត្រជាថ្មី ៗ

ឯបណ្ដារាស្ត្រមិនថាប្រុសឬស្រី ដែលមានអាយុ ២១ ឆ្នាំហើយមានគុណសម្បត្តិតាមច្បាប់ដែលនិយាយពីការរើសតាំង រមែងមានអំណាចបោះឆ្នោតរើសតាំង ឬស្ម័គ្រចិត្តជាអ្នកឲ្យគេបោះឆ្នោតរើសខ្លួនធ្វើជាដំណាងរាស្ត្រក៏បាន ៗ ចំនួនអ្នកដំណាងរាស្ត្រក្នុងអង់គ្លេសនិងអេក្លូស្ស៍កំណត់ថាដំណាងរាស្ត្រម្នាក់ជាដំណាងចំនួនមនុស្ស ៧០.០០០ នាក់ ៗ ឯក្នុងអៀវឡ្សង់ត៍មានកំណត់សមាជិកម្នាក់ ជាដំណាងប្រជាជនចំនួន៤៣.០០០ នាក់ ក្រៅអំពីនេះនៅមានអ្នកដំណាងរាស្ត្ររបស់ក្រុមមឿងខេត្តក្រៅ និងក្រុមមឿងទីក្រុងទីងរបស់មហាវិទ្យាល័យទៀតផង ៗ

សភាជាន់ខ្ពស់របស់អង់គ្លេសមានមុខក្រសួងត្រឹមអនុញ្ញាតឬតវ៉ាទប់ទល់ដែលសភាដំណាងរាស្ត្រស្នើឡើងមកប៉ុណ្ណោះ មុខក្រសួងម្យ៉ាងទៀត គឺការពិចារណាពិភាក្សារឿងក្តីដែលគេបានធ្វើបុតហ្វាយថ្វាយដីកាដល់ព្រះមហាក្សត្រ ។

ឯសភាដែលមានអំណាចក្នុងការចេញច្បាប់ ការថែរក្សាប្រាក់ការសរបស់ប្រទេសនិងឃុំរក្សារដ្ឋបាលយ៉ាងពិតប្រាកដនោះ គឺសភាដំណាងរាស្ត្រ ។ ច្បាប់ដែលសភានេះស្នើឡើងទៅ សភាជាន់ខ្ពស់អាចមិនទទួលយល់ព្រមហើយធ្វើត្រឡប់មកឲ្យកែខ្លះវិនិច្ឆ័យជាថ្មីវិញឬមិនទទួលយល់ព្រមក៏បាន ប៉ុន្តែបើសភាដំណាងរាស្ត្រនៅតែរឹងតាមយោបល់ដើម ហើយបានស្នើច្បាប់នោះឡើងទៅដល់ ៣ ដងហើយ សភាដំណាងរាស្ត្រមានអំណាចនាំច្បាប់នោះថ្វាយស្នើព្រះមហាក្សត្រ ដើម្បីឲ្យទ្រង់ព្រះរាជទានព្រះរាជានុម័តតែម្តង ។ ឯព្រះមហាក្សត្រ តាមធម្មតា តែងទ្រង់អនុម័តជាដរាប ។ ខនេះសំដែងឲ្យឃើញថាសភាដំណាងរាស្ត្រមានមុខក្រសួងនិងអំណាចសំខាន់ជាងសភាជាន់ខ្ពស់ ទាំងសំដែងឲ្យឃើញថា ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់គ្រប់គ្រងប្រទេសតាមបំណងរបស់បណ្តារាស្ត្រទូទៅៗ

ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ប្រើអំណាចត្រួតត្រាស្រុកដោយគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ព្រះអង្គទ្រង់ចាត់តាំងនាយករដ្ឋមន្ត្រីដោយរើសយកមកពីសភាដំណាង

រាស្ត្រ ហើយនាយករដ្ឋមន្ត្រីរើសតាំងគណៈរដ្ឋមន្ត្រីចេញអំពីសភាទាំងពីរ តាមធម្មតា ច្រើនតែរើសយកមនុស្សក្នុងបក្សពួករបស់ខ្លួនដែលមានយោបល់យល់ត្រូវគ្នាក្នុងកិច្ចការស្រុកទេសរួមគ្នា ។ គណៈរដ្ឋមន្ត្រី មានមុខក្រសួងត្រួតត្រាស្រុកទេស បើនាយករដ្ឋមន្ត្រីលាចេញ គណៈរដ្ឋមន្ត្រីក៏តោងលាចេញទាំងអស់គ្នា ហើយតទៅជាមុខក្រសួងរបស់នាយករដ្ឋមន្ត្រីថ្មីទឹងរៀបចំតាំងគណៈរដ្ឋបាលថ្មីឡើង ។

ឯរបៀបដ៏សំខាន់នៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យអំណាចនៅក្រោមច្បាប់ ព្រះមហាក្សត្រគ្រាន់តែជាអ្នកគ្រងរាជ្យ មិនមែនជាអ្នកគ្រប់គ្រងប្រទេសទេ ។ អ្នកគ្រប់គ្រងប្រទេសគឺគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ហេតុនេះ បើរដ្ឋបាលធ្វើការភ្លាំងភ្លាត់នាំឲ្យខូចខាតដល់ប្រទេសជាតិ ទើបមិនមានអ្នកណាហ៊ានតិះដៀលឬធ្វើទោសដល់មហាក្សត្រឡើយ ព្រះក្រមធម្មរដ្ឋអង់គ្លេសបញ្ញត្តច្បាប់ថា គណៈរដ្ឋមន្ត្រីត្រូវទទួលខុស-ត្រូវផ្ទាល់ខ្លួនក្នុងកំហុសដែលខ្លួនធ្វើខុស ហើយៈតោងទទួលខុស-ត្រូវជាមួយនឹងរដ្ឋមន្ត្រីឯទៀតៗរួមគ្នាផង រដ្ឋមន្ត្រីដែលត្រូវរដ្ឋសភាតិះដៀលឬមិនទុកចិត្ត ត្រូវតែលាចេញពីដំណែង បើកំហុសនោះធំសំខាន់ផង អាចត្រូវប្តឹងឲ្យតុលាការធ្វើទោសទៀតផង ។

អៀរឡង់ខាងជើង — ជាចំណែកមួយរបស់រាជអាណាចក្រអង់-គ្លេស ជាដែនដីនៅភាគខាងជើងរបស់កោះអៀរឡង់ ទិសខាងត្បូងទល់

និងប្រទេសឥស្សររដ្ឋអៀរឡង់ ។ ទំហំដីប្រមាណ ១៣.៨៦១គីឡូម៉ែត្រក្រឡា មានចំនួនមនុស្ស ១៣ លាននាក់ ស្រុកបេលហ្វាស្តជាទីក្រុងនឹងជាទីប្រជុំពេងតម្បាញសំពត់លីនេននិងធ្វើកប៉ាល់នានា សំពត់លីនេនដែលត្បាញនៅទីស្រុកនេះច្រើនជាងស្រុកដទៃ ៗ ទាំងអស់ក្នុងរាជអាណាចក្រអង់គ្លេស ។ អៀរឡង់ខាងជើងនេះមានរដ្ឋសភានិងរដ្ឋបាលញែកដាច់ពីប្រទេសអង់គ្លេស តែនៅត្រូវបញ្ជូនតំណាងរាស្ត្រ ១៣ នាក់ទៅចូលប្រជុំក្នុងសភាតំណាងរាស្ត្ររបស់អង់គ្លេស ។

ចប់ភូមិសាស្ត្រសង្ខេបនៃប្រទេសអង់គ្លេសតែប៉ុណ្ណោះ ។